Οι εξελίξεις του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος

Κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, μεγάλος αριθμός προσωπικοτήτων απο όλες τις περιοχές της Βορείου Ηπείρου φυλακίσθηκε και εξορίσθηκε για να τρομοκρατηθεί ο ελληνικός πληθυσμός. Ετσι αυτή την περίοδο οι Ελληνες της Βορείου Ηπείρου βρέθηκαν μεταξύ δυο πυρών, απο την μια διώκονταν απο τους συνεργάτες των Ιταλών και Γερμανών και απο την άλλη απο τους Αλβανούς κομμουνιστές, που κατέλαβαν την εξουσία ύστερα απο την αποχώρηση των Γερμανών, τον Νοέμβριο του 1944.
Κατά την διάρκεια της Κατοχής επίσης, μεγάλο πρόβλημα δημιουργήθηκε και απο τους Τσάμηδες της Θεσπρωτίας, οι οποίοι συνεργάσθηκαν στενά με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς και επιδόθηκαν σε λεηλασίες, βιαιοπραγίες και σφαγές εναντίον του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής.

Χαρακτηριστικό είναι οτι, βάσει της ελληνοτουρκικής συμβάσεως ανταλλαγής πληθυσμών της 30ης Ιανουαρίου 1923, οι Τσάμηδες Αλβανοί μουσουλμάνοι, που ζούσαν στην Θεσπρωτία, κυρίως στους Φιλιάτες, την Ηγουμενίτσα, την Παραμυθιά, το Μαργαρίτι και την Πάργα (η Κοινωνία των Εθνών τους υπολόγιζε σε 20.000), μπορούσαν να σταλούν στην Τουρκία η ελληνική κυβέρνηση όμως, ζήτησε στην Λωζάννη να εξαιρεθούν απο την ανταλλαγή ως αλβανικής καταγωγής.
Γεγονός είναι οτι πολλοί απο αυτούς δεν είχαν σαφή εθνική συνείδηση. Λίγο αργότερα (1926), 5.000 Τσάμηδες ζήτησαν να μεταναστεύσουν στην Τουρκία, αλλά και τότε η Αθήνα, ευθυγραμμιζόμενη με την πολιτική των Τιράνων, τους κράτησε στην Ελλάδα ως Αλβανούς, θέλοντας να δείξει τα φιλικά της αισθήματα προς την γειτονική χώρα.

Οπωσδήποτε στην διάρκεια του Μεσοπολέμου, εκτός απο την ένταση που δημιουργήθηκε σχετικά με το ζήτημα των απαλλοτριωθέντων αλβανικών κτημάτων στην Θεσπρωτία, όταν οι Αλβανοί απαιτούσαν προνομιακή μεταχείριση, δηλαδή μεγαλύτερες αποζημιώσεις για τα κτήματα τους απο τους υπόλοιπους Ελληνες πολίτες αίτημα που απορρίφθηκε απο την Κοινωνία των Εθνών το 1928, όπως και η προσπάθεια τους να αναγνωρισθούν ως μειονότητα, οι σχέσεις ανάμεσα στους Τσάμηδες και τον ελληνικό πληθυσμό ήσαν αρκετά καλές και δεν υπήρχαν σοβαρές προστριβές.
Η ένταση αναζωπυρώθηκε τον Απρίλιο του 1939, μετά την κατάληψη της Αλβανίας απο τον ιταλικό στρατό. Οι Τσάμηδες προσκάλεσαν τους Ιταλούς να καταλάβουν την Τσαμουριά, ελπίζοντας οτι με τον τρόπο αυτό θα ανακτούσαν τα απαλλοτριωθέντα κτήματα τους και θα εξασφάλιζαν καλύτερες συνθήκες διαβιώσεως.

Τον Νοέμβριο του 1939, συγκρότησαν επιτροπή που στόχο είχε να εργασθεί για την προσάρτηση της Θεσπρωτίας στην Αλβανία και τρεις μήνες αργότερα ζήτησαν απο την ιταλική κυβέρνηση την προσάρτηση του νομού Θεσπρωτίας στο αλβανικό κράτος. Κατά την διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου οι Τσάμηδες δεν δίστασαν να επιτεθούν εναντίον του ελληνικού στρατού στον τομέα του Καλαμά και πυρπόλησαν την Ηγουμενίτσα. Κατά την διάρκεια της ιταλικής κατοχής (Απρίλιος 1941-Σεπτέμβριος 1943) σχημάτισαν ένοπλα σώματα με την βοήθεια των Ιταλών και προέβησαν σε πολλές αξιόποινες πράξεις.
Μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας (Σεπτέμβριος 1943), η βρεττανική συμμαχική αποστολή στην Ηπειρο προσπάθησε να έλθει σε συνεννόηση μαζί τους, προκειμένου να τους στρέψει εναντίον των Γερμανών. Οι Τσάμηδες όμως συνεργάσθηκαν με τους Γερμανούς και επιδόθηκαν σε βιαιότητες εναντίον των Ελλήνων, οι οποίες επιβεβαιώνονται απο εκθέσεις Βρεττανών αξιωματικών.

Την άνοιξη του 1944, στο πλαίσιο των επιχειρήσεων εναντίον των Γερμανών, κρίθηκε αναγκαίο

απο την βρεττανική συμμαχική αποστολή να καταλάβει ο Ναπολέων Ζέρβας τις ηπειρωτικές ακτές στην περιοχή της Πάργας, που ήλεγχαν οι Τσάμηδες, προκειμένου να διευκολυνθεί ο ανεφοδιασμός του Ε.Δ.Ε.Σ. απο την Ιταλία.

Στις επιχειρήσεις αυτές, στο πλευρό των Γερμανών πολέμησαν και ένοπλα σώματα Τσάμηδων, ιδιαίτερα στην περιοχή της Πάργας, της Παραμυθιάς και της Ηγουμενίτσας. Απο τα βρεττανικά αρχεία φαίνεται καθαρά οτι επειδή πολεμούσαν μαζί με τους Γερμανούς εναντίον του Ε.Δ.Ε.Σ. και των Αγγλοαμερικανών συνδέσμων, η συμμαχική αποστολή διέταξε τον Ζέρβα να διαλύσει τα σώματα αυτά. Ετσι, μαζί με τους υποχωρούντες Γερμανούς (Οκτώβριος 1944) υποχώρησαν στην Αλβανία και 16.000-18.000 Τσάμηδες, μεγάλος αριθμός των οποίων μεταφέρθηκε στην Αλβανία με γερμανικά μεταφορικά μέσα

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου η ελληνική κυβέρνηση έδωσε ιδιαίτερο βάρος στο θέμα της Βορείου Ηπείρου, όπου το ελληνικό στοιχείο κινδύνευε να αφανισθεί. Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Τσαλδάρης σε λόγο του στην Βουλή (17 Μαΐου 1946) δήλωσε οτι η εξωτερική πολιτική της κυβερνήσεως του ήταν απλή: επιδίωκε την επιστροφή στην Ελλάδα της Βορείου Ηπείρου και της Δωδεκανήσου, την σταθεροποίηση των συνόρων με την Βουλγαρία για λόγους ασφαλείας και μια συμφωνία με την Μεγάλη Βρεττανία σχετικά με την Κύπρο. Ακόμη, διακήρυξε οτι η Ελλάς επιθυμούσε να έχει καλές σχέσεις και με τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, αλλά και ότι, εξ αιτίας της μεσογειακής της θέσεως, έπρεπε να είναι στο πλευρό των ναυτικών δυνάμεων, δηλ. των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρεττανίας.

Σχετικό με τις ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις ήταν και το υπόμνημα που παρουσίασε στο υπουργείο Εξωτερικών ένα μήνα νωρίτερα (17 Απριλίου 1946, ο Ελληνας πρεσβευτής στην Ουάσιγκτων, τονίζοντας ότι αποτελούσε συμφέρον των Η.Π.Α. να βοηθήσουν την Ελλάδα -το κυριότερο προπύργιο των ειρηνόφιλων δημοκρατιών στην Ανατολική Μεσόγειο- να εκπληρώσει αυτόν τον στρατηγικό ρόλο στην περιοχή.

Η ελληνική κυβέρνηση τόνιζε ότι η Ελλάς ήταν χώρα μεσογειακή μάλλον παρά βαλκανική και ότι θα συνέφερε τις Η.Π.Α. να την ενισχύσουν ως αντίρροπη δύναμη απέναντι στην σοβιετική επιρροή στα Βαλκάνια. Ιδιαίτερα υπογράμμιζε ότι η Ελλάς ήλεγχε την έξοδο απο τα Δαρδανέλια και παρείχε εγγυήσεις για τις θαλάσσιες συγκοινωνίες στον δρόμο προς το Σουέζ και τις Ινδίες, ότι ο ελληνικός λαός περίμενε απο τις Η.Π.Α. να υποστηρίξουν τις εθνικές του διεκδικήσεις στο Συνέδριο της Ειρήνης και ήλπιζε ότι θα ανταμειβόταν για όσα υπέφερε στην διάρκεια του πολέμου. Ειδικότερα, η

ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε η ανταμοιβή αυτή να έχει την μορφή εδαφικών κερδών από την Αλβανία και την Βουλγαρία. Σε υπόμνημα της (22 Απριλίου) εξ άλλου τόνιζε ότι η αναδιάρθρωση των ελληνοβουλγαρικών συνόρων είχε δύο στόχους: να ενισχύσει την άμυνα των συνόρων της Ελλάδος με μία νέα ισχυρότερη γραμμή και, ως λογική συνέπεια αυτού, να δώσει στους πληθυσμούς των ελληνικών συνόρων ένα αίσθημα ασφαλείας μετά τις επανειλημμένες βουλγαρικές επιθέσεις.

Το αμερικανικό υπουργείο Αμύνης, ύστερα από μελέτη και εκτίμηση τού ελληνικού αιτήματος, επισήμανε τα ακόλουθα για το θέμα της Βορείου Ηπείρου:
(α) Η περιοχή της Βορείου Ηπείρου είναι ορεινή, περιλαμβάνει τις σημαντικότερες διαβάσεις από τις βόρειες πεδιάδες της Αλβανίας προς τα ελληνικά σύνορα και δεν διαθέτει σημαντικά λιμάνια η αεροδρόμια. Διαθέτει κάποιον ορυκτό πλούτο και το λιγοστό περίσσευμα της παραγωγής τροφίμων της περιοχής έχει μεγάλη σημασία για την Αλβανία η όποια είναι γενικά χώρα πτωχή,
(β) Η Ελλάς μπορεί να υπερασπίσει με επιτυχία τα σημερινά σύνορα της, αν η Αλβανία επιτεθεί μόνη της. Η προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα θα ενίσχυε τις αμυντικές δυνατότητες της χώρας, αλλά όχι σε βαθμό που να εγγυάται την επιτυχή αντιμετώπιση μιας επιθέσεως από συνασπισμό κρατών, στον όποιο θα συμμετείχε η Αλβανία
(γ) Χωρίς να έχουν προηγηθεί κάποιες προετοιμασίες, είναι απίθανο ότι η προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου θα ενίσχυε την Ελλάδα σε βαθμό που να μπορεί να εμποδίσει μία εισβολή από συνασπισμό κρατών χωρίς αποτελεσματική εξωτερική βοήθεια,
(δ) Η προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα θα στερούσε την Αλβανία από τις μοναδικές της φυσικές θέσεις άμυνας σε περίπτωση επιθέσεως από τον Ν. Το αντίθετο δεν ισχύει για την Ελλάδα, γιατί με τα σημερινά της σύνορα έχει την δυνατότητα να ελέγχει το έδαφος κατά μήκος της αλβανικής μεθορίου,
(ε) Η Αλβανία εξαρτάται από την εισαγωγή ορισμένων ειδών διατροφής από την Γιουγκοσλαβία. Η απώλεια της Βορείου Ηπείρου, την όποια η Αλβανία θεωρούσε ως δικό της έδαφος, σε συνδυασμό με την απώλεια των προϊόντων της ίδιας περιοχής, θα οδηγεί-σε αναπόφευκτα σε στενότερη οικονομική και στρατιωτική συνεργασία με την Γιουγκοσλαβία, πράγμα που μπορούσε ίσως να καταστήσει την Αλβανία τμήμα της Γιουγκοσλαβικής Συνομοσπονδίας.
(στ) Η εκχώρηση αυτής της περιοχής στην Ελλάδα θα προκαλούσε ενδεχομένως ανταρτικό αγώνα, που θα έβαζε σε κίνδυνο την ειρήνη στα Βαλκάνια.

Οπωσδήποτε οι αξιωματούχοι της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα προειδοποίησαν την κυβέρνηση τους ότι δεν έπρεπε να υποτιμά τις πολιτικές συνέπειες που θα είχε μία αρνητική στάση απέναντι στα λογικά αιτήματα των Ελλήνων σχετικά με την Βόρειο Ήπειρο.
Το πατριωτικό συναίσθημα στην Ελλάδα ήταν πολύ ισχυρό και οι Έλληνες πίστευαν ότι η υπόθεση θα δικαιωνόταν στο Συνέδριο της Ειρήνης. Πράγματι, στο Συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών, που συνήλθε στο Παρίσι στις 25 Απριλίου 1946, ο Ελληνας υφυπουργός Εξωτερικών Φίλιππος Δραγούμης επισήμανε (αρχές Μαΐου) στον Αμερικανό υπουργό των Εξωτερικών Τζέημς Μπερνς ότι η Ελλάς διατύπωνε εδαφικά αιτήματα σε βάρος της Αλβανίας και της Βουλγαρίας για λόγους ασφαλείας και τόνισε ότι καμμία ελληνική κυβέρνηση δεν θα ήταν σε θέση να υπογράψει συνθήκες ειρήνης που δεν θα παρείχαν εγγυήσεις για την ελληνική ασφάλεια.
Ο Μπερνς αντέτεινε ότι ούτε η ασφάλεια της Ελλάδος ούτε καμιάς άλλης χώρας σε αυτήν την περιοχή τού κόσμου δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί με εδαφικές αναδιαρθρώσεις. Μόνη ελπίδα για ασφάλεια αποτελούσαν τα Ηνωμένα Έθνη αν αυτά αποτύγχαναν, καμμία εδαφική προσάρτηση δεν θα παρείχε ασφάλεια στην Ελλάδα. Σχετικά με τα Δωδεκάνησα, ο Μπερνς επισήμανε ότι τα μέλη του Συμβουλίου είχαν συμφωνήσει κατ'άρχήν ότι έπρεπε να δοθούν στην Ελλάδα, αλλά η Ε.Σ.Σ.Δ.

είχε μέχρι στιγμής αρνηθεί να δεχθεί μία οριστική συμφωνία για το ζήτημα αυτό.

Στις 8 Μαΐου, οι υπουργοί Εξωτερικών συμφώνησαν ότι το άρθρο 1 της βουλγαρικής Συνθήκης Ειρήνης έπρεπε να αφήσει τα σύνορα της Βουλγαρίας όπως ήταν την 1η Ιανουαρίου 1941. Το κείμενο της συμφωνίας δεν επρόκειτο να οριστικοποιηθεί προτού οι κυβερνήσεις της Ελλάδος και της Βουλγαρίας παρουσιάσουν τις απόψεις τους για το θέμα. Η απόφαση αυτή ανησύχησε ιδιαίτερα την ελληνική κυβέρνηση. Στις 10 Μαΐου 1946 ο Δραγούμης εξέφρασε προς τους υπουργούς εξωτερικών των Η.Π.Α. και της Βρετανίας Τζέημς Μπερνς και Ερνεστ Μπέβιν το ζωηρό του ενδιαφέρον για την απόφαση, υπογραμμίζοντας για άλλη μία φορά την σημασία της στρατηγικής θέσεως της Ελλάδος στην Ανατολική Μεσόγειο και την ανάγκη αναδιαρθρώσεως των βορειοελλαδικών συνόρων.
Αμερικανοί και Βρετανοί συμφώνησαν να δοθεί στην Ελλάδα η δυνατότητα να ανακοινώσει τις απόψεις της στο Συνέδριο της Ειρήνης, διευκρίνισαν όμως ότι, κατά την άποψη τους, η θέση της ήταν αδύνατη. Παρ' όλα ταύτα, η ελληνική κυβέρνηση επέμεινε πολύ σκληρά στο θέμα των εδαφικών διεκδικήσεων, επειδή είχε θορυβηθεί από τις πληροφορίες ότι η Αλβανία επρόκειτο να ενωθεί με την Γιουγκοσλαβία. Μία τέτοια εξέλιξη, όπως τονίσθηκε στους Βρετανούς, θα καθιστούσε αναγκαία την αναθεώρηση των ελληνοαλβανικών συνόρων με προοπτική προωθήσεως τους ακόμη βορειότερα, για να απομακρυνθούν οι Σλάβοι από τα στενά της Κέρκυρας.
Γεγονός είναι πάντως ότι, στην πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου των υπουργών Εξωτερικών κανένα από τα ελληνικά αιτήματα δεν ικανοποιήθηκε. Κατά την δεύτερη συνεδρίαση του Συμβουλίου στις 27 Ιουνίου 1946, η Ελλάς κέρδισε τα Δωδεκάνησα.

Στις 30 Αυγούστου 1946 ο Δραγούμης ζήτησε από το Συνέδριο να περιλάβει στα θέματα της επόμενης ημερήσιας διατάξεως το ελληνικό σχέδιο για την λύση του Ζητήματος της Βορείου Ηπείρου. Ήδη όμως από τα μέσα Σεπτεμβρίου ήταν ξεκάθαρο ότι καμμία από τις ελληνικές διεκδικήσεις δεν θα είχε την υποστήριξη των Η.Π.Α., οι όποιες, προκειμένου να αποφύγουν την σοβιετική αντίδραση, δεν ήσαν διατεθειμένες να υποστηρίξουν τέτοιες απαιτήσεις. Κατά τον Δραγούμη, οι Η.Π.Α. δεν ήθελαν να προκαλέσουν σχίσμα μεταξύ των τεσσάρων Μεγάλων και να οδηγήσουν το Συνέδριο σε ναυάγιο απλώς και μόνο προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων. Στο Συνέδριο της Ειρήνης οι Ελληνες αντιπρόσωποι ζητούσαν συστηματικά την αμερικανική υποστήριξη, αλλά έπαιρναν πάντοτε την ίδια απάντηση, ότι δηλαδή η ελληνική ασφάλεια κατοχυρωνόταν μέσα στα Ηνωμένα Έθνη και όχι με την πρόσκτηση νέων εδαφών.

Οι Η.Π.Α., παρά την κατανόηση που επεδείκνυαν απέναντι στα ελληνικά επιχειρήματα, έκριναν ότι, προς όφελος του μακροπρόθεσμου σκοπού της βαλκανικής ειρήνης και σταθερότητος, έπρεπε να ευνοήσουν την επάνοδο στα σύνορα του 1939.
Το Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι τελείωσε στις 15 Οκτωβρίου 1946. Δεν απέρριψε τις εθνικές διεκδικήσεις της Ελλάδος, αλλά τις παρέπεμψε στο Συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών, χωρίς καμμία ιδιαίτερη σύσταση. Για την Ελλάδα, το πιο σημαντικό αποτέλεσμα του Συνεδρίου ήταν η αμερικανική υπόσχεση για οικονομική βοήθεια και η δήλωση του Αμερικανού αντιπροσώπου Τζέφερσον Κάφερυ ότι οι Η.ΠΑ. θα υπεράσπιζαν την Ελλάδα σε περίπτωση που θα δεχόταν επίθεση.

Η ελληνική κυβέρνηση, παρά την αποτυχία της στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι, αποφάσισε να προωθήσει τις ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις στο Συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών στην Νέα Υόρκη. Ετσι, παρά τις αμερικανικές αντιρρήσεις, στις 11 Νοεμβρίου 1946 το Συμβούλιο εξέτασε το άρθρο 1 της βουλγαρικής Συνθήκης Ειρήνης. Ο Έρνεστ Μπέβιν πρότεινε μικρές αλλαγές στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα (πολύ μικρότερες από εκείνες που είχε ζητήσει η Ελλάς), τις ανακάλεσε όμως, όταν ο Τζέημς Μπερνς αρνήθηκε και να τις συζητήσει ακόμη.

Τελικά, στις 3 Δεκεμβρίου 1946, το Συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών αποφάσισε ότι τα βουλγαρικά σύνορα έπρεπε να παραμείνουν στο καθεστώς της 1ης Ιανουαρίου 1941 και ότι στην Ελλάδα θα καταβάλλονταν από την Ιταλία και την Βουλγαρία 150 εκατομμύρια δολάρια ως αποζημίωση. Το ζήτημα όμως των νότιων συνόρων της Αλβανίας παρέμενε ανοικτό, καθώς οι ελληνικές διεκδικήσεις έναντι της Αλβανίας αγνοήθηκαν και δεν συζητήθηκαν ποτέ.

Η Ελλάς αισθάνθηκε αδικημένη και απογοητευμένη. Κατά τους Αμερικανούς αντιπροσώπους, την κύρια ευθύνη για την αποτυχία της Ελλάδος στο Συνέδριο την είχε η ίδια η ελληνική αντιπροσωπεία, που με την ελλιπή προετοιμασία των θεμάτων δεν κατόρθωσε να πείσει τους συνέδρους για το δίκαιο των ελληνικών αιτημάτων. Βέβαιον είναι ότι η Ελλάς περίμενε ότι στο Συνέδριο θα ανταμειβόταν για τις γενναίες υπηρεσίες της στον πόλεμο. Με άλλα λόγια, στήριζε την στρατηγική της στο επιχείρημα του «ηρωικού συμμάχου», παραβλέποντας ότι η πολιτική των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρεττανίας την εποχή εκείνη απέβλεπε στην αναχαίτιση των ελληνικών επιδιώξεων και στην δημιουργία ατμόσφαιρας ειρήνης στα Βαλκάνια.

Κατά την περίοδο 1946-1949, οι Αλβανοί βοήθησαν φανερά τους Ελληνες κομμουνιστές. Ο Ε. Χότζα μάλιστα, μετά την ρήξη του Τίτο με την Κομινφόρμ, αύξησε την βοήθεια και επέτρεψε την ελεύθερη είσοδο του Δημοκρατικού Στρατού στην Αλβανία. Τον Αύγουστο του 1949 σημειώθηκαν ακόμα και αψιμαχίες στην ελληνοαλβανική μεθόριο. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ιδιαίτερα το 1951, όταν οι Αμερικανοί και οι Άγγλοι χρησιμοποίησαν την Ελλάδα και την Ιταλία ως βάσεις για την αποστολή πρακτόρων στην Αλβανία με σκοπό να δημιουργήσουν αντιστασιακό κίνημα εναντίον του κομμουνιστικού καθεστώτος.
Η όλη επιχείρηση απέτυχε οικτρά (επί κεφαλής είχε τεθεί ο περιβόητος Κιμ Φίλμπυ, ανώτατος υπάλληλος του υπουργείου Εξωτερικών της Αγγλίας, που, όπως αργότερα αποκαλύφθηκε, ήταν πράκτορας των Ρώσων), ενώ ο Χότζα εκμεταλλεύθηκε το θέμα υποστηρίζοντας ότι η όλη επιχείρηση δεν απέβλεπε στην ανατροπή του κομμουνιστικού καθεστώτος αλλά στον διαμελισμό της Αλβανίας, εξ αιτίας της αναμείξεως της Ελλάδος και της Ιταλίας.

Η προσέγγιση, εξ άλλου, μετά τον θάνατο του Στάλιν, Σοβιετικής Ενώσεως και Γιουγκοσλαβίας προσέθεσε νέες ανησυχίες στους Αλβανούς, οι οποίες επιτάθηκαν όταν, μετά από συνάντηση του Σοφοκλή Βενιζέλου με τον Χρουστσόφ στην Μόσχα (Ιούνιος 1960), ο τελευταίος υποσχέθηκε να θέσει στον Χότζα το ζήτημα της ελληνικής μειονότητος. Στην συνομιλία Βενιζέλου-Χρουστσόφ οι Αλβανοί έδωσαν την ερμηνεία ότι οι Σοβιετικοί δεν ήσαν εντελώς αντίθετοι προς τις ελληνικές

διεκδικήσεις. Ο Βενιζέλος, όμως, δεν ζήτησε προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου αλλά μόνον την αυτονόμηση της, προκειμένου ο Ελληνισμός της περιοχής να εξασφαλίσει καλύτερους όρους διαβιώσεως και να μπορέσει να διατηρήσει την εθνική, πολιτιστική και πνευματική του ενότητα. Οπωσδήποτε, καθοριστικό ρόλο για την ρήξη της Αλβανίας με την Σοβιετική Ενωση και τον προσανατολισμό της πρώτης προς την Κίνα έπαιξαν η σοβιετο-γιουγκοσλαβική προσέγγιση και ο φόβος, μήπως η Ελλάς προσαρτήσει την Βόρειο Ηπειρο.

Κατά την δεκαετία του 1960 σημειώθηκε μικρή βελτίωση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Το 1962 η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε ότι οι σχέσεις με την Αλβανία θα μπορούσαν να αποκατασταθούν, ενώ οι Αλβανοί, σε ένδειξη καλής θελήσεως, επέτρεψαν σε μεγάλο αριθμό Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου να επαναπατρισθούν. Το 1970 υπογράφηκε εμπορική συμφωνία Ελλάδος-Αλβανίας σε επιμελητηριακό επίπεδο, ενώ τον Μάιο του 1971 αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Τον Οκτώβριο 1972 υπογράφηκε στα Τίρανα η πρώτη διακρατική εμπορική συμφωνία και τον Μάιο του 1976 η δεύτερη, με τριετή διάρκεια.

Στον πολιτικό τομέα, τον Αύγουστο του 1987 η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην άρση του εμπολέμου με την Αλβανία -από τον Νοέμβριο του 1940 η Αλβανία με βασιλικό διάταγμα είχε χαρακτηρισθεί ως εχθρικό κράτος- πράξη που θεωρούσε ότι αποτελούσε την αφετηρία για την ρύθμιση των ζητημάτων που αφορούσαν κυρίως την ελληνική μειονότητα. Η άρση όμως αυτή έγινε μονομερώς, χωρίς να ληφθεί μέριμνα για τις συνθήκες διαβιώσεως των Ελλήνων, και, όπως ήταν φυσικό, δεν επέφερε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.
Αξίζει να τονισθεί ότι υπό το καθεστώς του Χότζα είχε συνεχισθεί η πολιτική αφελληνισμού και βίαιης αφομοιώσεως της ελληνικής μειονότητος. Ηδη από το 1945 το κομμουνιστικό καθεστώς είχε μειώσει αυθαίρετα τον γεωγραφικό χώρο όπου κατοικούσε το ελληνικό στοιχείο. Η περιοχή που χαρακτηρίσθηκε ως «μειονοτική» περιορίσθηκε σε 99 μόνον χωριά των επαρχιών Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα. Επίσης, εκτός «μειονοτικής ζώνης» έμειναν και τα τρία χωριά της Χειμάρας (Χειμάρα, Δρυμάδες, Παλάσσα) που το 1921, όπως προαναφέρθηκε, είχαν αναγνωρισθεί ως μειονοτικά.

Με αυτόν τον τρόπο τα Τίρανα εμφάνιζαν την ελληνική μειονότητα να αριθμεί 58.000 άτομα, ενώ στην πραγματικότητα ο αριθμός των Ελλήνων πλησίαζε τις 300.000 ψυχές. Οι Ελληνες που ζούσαν στην «μειονοτική ζώνη» είχαν ορισμένα στοιχειώδη δικαιώματα, όπως τετραετή φοίτηση σε ελληνικά δημοτικά σχολεία, ενώ από την πέμπτη μέχρι την όγδοη τάξη διδάσκονταν τα ελληνικά ως ξένη γλώσσα. Ελληνικό γυμνάσιο δεν υπήρχε, παρά μόνο μία Παιδαγωγική Ακαδημία στο Αργυρόκαστρο, από την οποία αποφοιτούσαν δάσκαλοι προορισμένοι αποκλειστικά για τα ελληνικά μειονοτικά σχολεία. Τα σχολικά βιβλία ήσαν μεταφράσεις των αλβανικών σχολικών εγχειριδίων, με συνέπεια οι μαθητές να διδάσκονται μόνον την αλβανική ιστορία και να μένουν αποκομμένοι από οτιδήποτε είχε σχέση με την Ελλάδα.
Σύμφωνα με τα συμπεράσματα ειδικής μελέτης για τα σχολικά εγχειρίδια της ελληνικής μειονότητος, από την δεκαετία του 1950 ως την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος προκύπτει ότι κύρια επιδίωξη του καθεστώτος ήταν η αποκοπή των νέων γενεών της μειονότητος από τις ελληνικές ρίζες τους. Κύριος στόχος ήταν η αποσιώπηση της ελληνικής παιδείας και του πολιτισμού, καθώς και η εξάλειψη κάθε αναφοράς στην σύγχρονη Ελλάδα.

Παράλληλα, καταβλήθηκε προσπάθεια να αναπτυχθεί αίσθημα αυτοφυούς υποστάσεως της μειονότητος μέσα στην Αλβανία. Τελική, δηλ. επιδίωξη ήταν ο ελληνικός πληθυσμός της Αλβανίας, συρρικνωμένος ήδη στα στενά όρια της λεγόμενης «μειονοτικής ζώνης», να μεταλλαχθεί σ' ένα ιδιότυπο ελληνόφωνο αλβανικό στοιχείο τελείως ξένο και αποκομμένο από τον υπόλοιπο Ελληνισμό. Επί πλέον, για λόγους προπαγανδιστικούς κυκλοφορούσε στα «μειονοτικά» χωριά εφημερίδα στην

ελληνική γλώσσα, που μετέφερε την γραμμή του αλβανικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

Σύμφωνα με το υπόμνημα που υπέβαλε (Σεπτέμβριος 1991) η «Ομόνοια» (Οργάνωση της Δημοκρατικής Ένωσης της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία) στην Διάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (Δ.Α.Σ.Ε.) στην Μόσχα, οι κομμουνιστές επιχείρησαν συστηματική αλλοίωση του ελληνικού εθνικού χαρακτήρα της «μειονοτικής ζώνης» με την μεταφορά σε ελληνικά χωριά Αλβανών εποίκων και την δημιουργία μικτών χωριών, με αποτέλεσμα τα χωριά αυτά να μη θεωρούνται πλέον ως μειονοτικά και να χάνουν οι Ελληνες το δικαίωμα διδασκαλίας στην ελληνική γλώσσα. Επίσης, γίνονταν ακούσιες μετακινήσεις Ελλήνων από τις «μειονοτικές ζώνες» σε άλλες περιοχές, κυρίως στον Β, ενώ πολλοί αναγκάζονταν για λόγους επαγγελματικούς να εγκατασταθούν στα Τίρανα και ΑΕ άλλες αλβανικές πόλεις. Φυσικά, όσοι εγκατέλειπαν την «μειονοτική ζώνη» έχαναν την ιδιότητα του Ελληνα μειονοτικού. Παράλληλα οι Αλβανοί επιχείρησαν τον βίαιο έξαλβανισμό των «μειονοτικών ζωνών».

Τα ελληνικά τοπωνύμια αντικαταστάθηκαν με αλβανικά, τα ελληνικά αρχαιολογικά ευρήματα ονομάσθηκαν «ιλλυρικά», καθώς και οι ελληνικοί αρχαιολογικοί χώροι. Το ισχυρότερο όμως πλήγμα που υπέστη το ελληνικό στοιχείο ήταν η κατάργηση της θρησκείας το 1967, καθώς η Ορθοδοξία πάντοτε αποτελούσε κύριο συστατικό της εθνικής του ταυτότητος. Παρ όλον ότι το μέτρο της καταργήσεως της θρησκείας υπήρξε γενικό και αφορούσε χριστιανούς -όλων των δογμάτων- και μουσουλμάνους, για τους Ελληνες μειονοτικούς συνδέθηκε άμεσα με την ίδια την εθνική ύπαρξη τους. Τα ήθη και έθιμα, ο λαϊκός πολιτισμός αλλά και τα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία του χώρου τους (ναοί, μοναστήρια, αγιογραφίες και φορητές εικόνες), όλα
όσα σχετίζονταν άμεσα με την ελληνορθόδοξη λατρεία, απαγορεύθηκαν και, όπου ήταν εφικτό, καταστράφηκαν. "Ετσι, ένας ολόκληρος λαός βρέθηκε στην μοναδική κατάσταση σ' ολόκληρη την Ευρώπη, από την μια πλευρά, να έχει αποκοπεί μέσω φυσικών εμποδίων (ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, ναρκοθετημένες ζώνες κλπ.) από τον έξω κόσμο και ιδιαίτερα από το γειτονικό εθνικό του κέντρο -την Ελλάδα- και από την άλλη πλευρά, μέσω αλλοιώσεως του πολιτιστικού περιγύρου του, να έχει απολέσει τις ρίζες της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του, και να κινδυνεύει άμεσα με στέρηση της ταυτότητος του

ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία το 1991 σηματοδότησε την είσοδο της χώρας σε μία μακρά διαδικασία εκδημοκρατισμού και ενσωματώσεως στην διεθνή κοινότητα και στους διεθνείς οργανισμούς. Τα διπλωματικά αυτά ανοίγματα δημιούργησαν κλίμα αισιοδοξίας σε ούτι αφορούσε την αναθέρμανση των ελληνοαλβανικών σχέσεων, καθώς διάχυτη ήταν η ελπίδα ότι η διαδικασία εκδημοκρατισμού θα είχε ευεργετικό αντίκτυπο και για την μειονότητα. Πράγματι, το ελληνικό στοιχείο έσπευσε να επωφεληθεί από τις πολιτικές εξελίξεις, ιδρύοντας την Δημοκρατική Ενωση της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας «Ομόνοια» (11 Ιανουαρίου 1991). Ως εκπρόσωπος της μειονότητος, η «Ομόνοια» έλαβε μέρος στις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1991, εξέλεξε πέντε βουλευτές και αναδείχθηκε τρίτη δύναμη στο αλβανικό κοινοβούλιο.

Σύντομα, ωστόσο, η αρχική αισιοδοξία διαψεύσθηκε και έγινε φανερό ότι η αλβανική κυβέρνηση δεν είχε την ικανότητα άλλ'ούτε και την θέληση να ξεπεράσει τις αγκυλώσεις του παρελθόντος. Στα πλαίσια αυτά πρέπει να ενταχθεί η απόφαση της 27ης Ιουνίου 1991, με την όποια απαγορευόταν η συμμετοχή στις εκλογές κομμάτων η οργανώσεων συγκροτημένων σε εθνική η θρησκευτική βάση. Η

απόφαση αυτή πυροδότησε κλίμα εντάσεως μεταξύ Ελλάδος και Αλβανίας, που οξύνθηκε ιδιαίτερα στις παραμονές των εκλογών της 22ας Μαρτίου 1992. Στις εκλογές αυτές η ελληνική μειονότητα εκπροσωπήθηκε από την Ενωση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η όποια εξέλεξε δύο βουλευτές.

Οπωσδήποτε, οι διμερείς επαφές συνεχίσθηκαν μέσα σε κλίμα έντονης δυσπιστίας, κυρίως σε θέματα οικονομικής φύσεως, όπως η διερεύνηση των δυνατοτήτων συνεργασίας και ελληνικών επενδύσεων σε διάφορους τομείς της αλβανικής οικονομίας, αλλά και η αντιμετώπιση του οξύτατου προβλήματος των Αλβανών λαθρομεταναστών, που είχαν κατά χιλιάδες συρρεύσει στο ελληνικό έδαφος σε αναζήτηση εργασίας.
Βασική επιδίωξη της ελληνικής πλευράς παρέμενε η απόσπαση εγγυήσεων για την ασφάλεια και τον σεβασμό των δικαιωμάτων, κυρίως των εκπαιδευτικών και των θρησκευτικών, της ελληνικής μειονότητος, καθώς και η κατάργηση των μειονοτικών ζωνών.
Στις προσπάθειες όμως αυτές συναντούσε όχι μόνο την επίμονη άρνηση των Αλβανών να παραχωρήσουν στους Ελληνες όσα προβλέποντων από τις διεθνείς συμβάσεις, αλλά και την «νεκρανάσταση» του ζητήματος των Τσάμηδων, το όποιο είχε οριστικά λήξει για την ελληνική πλευρά αρκετές δεκαετίες ενωρίτερα, όπως προαναφέρθηκε.
Ήδη από την πρώτη επίσκεψη του Ελληνα πρωθυπουργού στα Τίρανα (Ιανουάριος 1991), οι Αλβανοί έθεσαν το ζήτημα, διεκδικώντας αποζημίωση των περιουσιών που είχαν δημευθεί, ενώ ένα μόλις χρόνο αργότερα, τον Μάιο του 1992, ζήτησαν και την επιστροφή των Τσάμηδων στα εδάφη από όπου είχαν εκδιωχτεί.

Η ήδη τεταμένη κατάσταση έφθασε σε οριακό σημείο στις 25 Ιουνίου 1993, οπότε η αλβανική κυβέρνηση προχώρησε σε απέλαση από το Αργυρόκαστρο του αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Μαϋδώνη με την κατηγορία αντιαλβανικών ενεργειών, ενέργεια που προκάλεσε βίαια επεισόδια μεταξύ αφ' ενός Ελλήνων και Αλβανών ορθοδόξων και των αλβανικών αρχών αφ' έτερου.
Το γεγονός αυτό ανάγκασε την ελληνική κυβέρνηση να απαντήσει με σαρωτικές συλλήψεις και απελάσεις Αλβανών λαθρομεταναστών. Σταδιακά οι τόνοι της αντιπαραθέσεως χαμήλωσαν, ενώ η επίσκεψη του Ελληνα υπουργού Εξωτερικών στα Τίρανα, τον Νοέμβριο 1993, αποτέλεσε το πρώτο βήμα σε μία προσπάθεια εκτονώσεως της κρίσεως και επιχείρησε να θέσει τις βάσεις για μία σοβαρή και υπεύθυνη αντιμετώπιση των θεμάτων που ενδιέφεραν την κάθε πλευρά.
Σημειώνεται πάντως ότι ως το τέλος του 1993 οι αλβανικές αρχές προέβησαν σε εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού από Ελληνες μειονοτικούς, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν έκτοτε Ελληνες στρατιωτικοί, αστυνομικοί η δημόσιοι υπάλληλοι πλην των εκπαιδευτικών των μειονοτικών σχολείων. Τον Σεπτέμβριο του ιδίου έτους οι αλβανικές αρχές προέβησαν στην διακοπή της λειτουργίας των μειονοτικών σχολείων που είχαν ανοίξει το 1991 στους Αγίους Σαράντα, το Αργυρόκαστρο και το Δέλβινο.

Λίγους όμως μήνες αργότερα ξέσπασε η σοβαρότερη κρίση που έχει καταγραφεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών κατά την μεταπολεμική περίοδο. Την 10η Απριλίου 1994 σημειώθηκε αιματηρό επεισόδιο στο αλβανικό συνοριακό φυλάκιο της Επισκοπής. Οι Αλβανοί κατηγόρησαν την ελληνική πλευρά ως υπεύθυνη για το επεισόδιο και προχώρησαν σε μαζικές συλλήψεις και ανακρίσεις Ελλήνων μειονοτικών. Λίγες ήμερες αργότερα φυλάκισαν έξι απο τα ηγετικά στελέχη της «Ομόνοιας».
Παραπέμφθηκαν οι πέντε σε δίκη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, αλλά δεν τηρήθηκαν οι στοιχειώδεις δικονομικές εγγυήσεις και οι κατηγορούμενοι στερήθηκαν στην ουσία στο δικαστήριο, το δικαίωμα στην υπεράσπιση. Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβερνήσεως να διεθνοποιήσει το ζήτημα προσείλκυσαν το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινής γνώμης, το οποίο εκδηλώθηκε ενεργά κατά την διεξαγωγή της δίκης των πέντε Ελλήνων, που άρχισε στις 15 Αυγούστου. Ωστόσο, παρ όλες τις πιέσεις που ασκήθηκαν προς την αλβανική κυβέρνηση απο διάφορες πλευρές, οι ποινές που

επιβλήθηκαν απο το δικαστήριο ήσαν βαριές και ανέρχονταν απο 6 έως 8 χρόνια φυλάκιση.

Η ελληνική ηγεσία τήρησε σκληρή στάση απέναντι στην αλβανική αδιαλλαξία, διακόπτοντας απο την πρώτη στιγμή της συλλήψεως των έξι στελεχών της «Ομόνοιας» κάθε διάλογο με την αλβανική πλευρά και θέτοντας ως όρο για την επανέναρξη του την απελευθέρωση των κρατουμένων. Ταυτόχρονα, φρόντισε να διατηρήσει ενεργό το ενδιαφέρον της διεθνούς διπλωματίας, καταφεύγοντας σε επανειλημμένες καταγγελίες των αλβανικών ενεργειών σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς και παρεμποδίζοντας την χορήγηση της οικονομικής βοήθειας που είχε προγραμματίσει η Ευρωπαϊκή Ενωση για την ενίσχυση της Αλβανίας.

Περισσότερο όμως και από τις ελληνικές ενέργειες, οι γενικότερες εξελίξεις τόσο στα εσωτερικά της Αλβανίας όσο και ευρύτερα στον χώρο της Βαλκανικής φαίνεται ότι ήσαν εκείνες που συνέβαλαν στην τελική διευθέτηση του ζητήματος και στην αποφυλάκιση των Ελλήνων μειονοτικών στις 10 Φεβρουαρίου 1995.
Η απόφαση άνοιξε τον δρόμο για μία επαναπροσέγγιση των δύο χωρών, που επισφραγίσθηκε με το ταξίδι του Ελληνα υπουργού Εξωτερικών στα Τίρανα, στις 13 Μαρτίου 1995. Στα πλαίσια αυτά αποφασίσθηκε η δημιουργία ειδικών μικτών επιτροπών, επιφορτισμένων με την επίλυση σημαντικών θεμάτων σχετικών με την ελληνική εκπαίδευση, την οικονομική και αμυντική συνεργασία, την δημόσια ασφάλεια, τις προξενικές αρχές κ.α. Ωστόσο, οι επιτροπές αυτές λειτούργησαν ελάχιστα η καθόλου.
Ενα χρόνο αργότερα, τον Μάρτιο του 1996, σημειώθηκε νέο βήμα προόδου στις ελληνοαλβανικές σχέσεις με την υπογραφή απο τους υπουργούς Εξωτερικών των δύο χωρών Συμφώνου Φιλίας και Συνεργασίας. Το Σύμφωνο αυτό έθετε νέο και πιο φιλόδοξο συμβατικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Το ενδιαφέρον, ωστόσο, της ελληνικής πλευράς επικεντρώθηκε τα τελευταία χρόνια κυρίως στην εδραίωση της ορθόδοξης Εκκλησίας στην Αλβανία. Μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την νομιμοποίηση της θρησκείας στην Αλβανία, το οικουμενικό πατριαρχείο εξέλεξε τον επίσκοπο Αναστάσιο Γιαννουλάτο ως έξαρχο της ορθόδοξης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Αλβανίας.
Ο νέος προκαθήμενος της αλβανικής Εκκλησίας ανέλαβε τα καθήκοντα του τον Ιούλιο του 1991 και ένα χρόνο αργότερα (24 Ιουνίου 1992) εξελέγη αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας. Από τις πρώτες και σημαντικότερες φροντίδες του αρχιεπισκόπου ήταν η συγκρότηση της βασικής οργανωτικής δομής της Εκκλησίας, η ανοικοδόμηση των ναών και των εκκλησιαστικών κέντρων που είχαν καταστραφεί, η δημιουργία αλβανικού ιερού κλήρου και η αναβίωση της θρησκευτικής συνειδήσεως στην νέα γενιά, η οποία είχε παντελή άγνοια περί των θρησκευτικών πραγμάτων.
Το επίπονο έργο της ανασυγκροτήσεως της ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας δυσχεράνθηκε ακόμη περισσότερο απο την αρνητική στάση της αλβανικής κυβερνήσεως, η οποία αρνείται ακόμη και σήμερα την χειροτονία και την εγκατάσταση των τριών μητροπολιτών που εξελέγησαν απο το οικουμενικό πατριαρχείο για τις μητροπόλεις Κορυτσάς, Αργυροκάστρου και Βερατίου, Αυλώνος και Κανίνης, ενώ, παρά τις δημόσιες υποσχέσεις που δίδονται κατά καιρούς, εξακολουθούν ακόμη να προβάλλονται εμπόδια στα αιτήματα της Αρχιεπισκοπής για την επιστροφή της εκκλησιαστικής περιουσίας.

Ως αποκορύφωμα της εχθρικής στάσεως της αλβανικής κυβερνήσεως έναντι της ορθόδοξης Εκκλησίας πρέπει να θεωρηθεί το σχέδιο Συντάγματος (τέθηκε σε δημοψήφισμα στις 6 Νοεμβρίου

1994 αλλά καταψηφίσθηκε απο την πλειοψηφία του αλβανικού λαού), στο άρθρο 7 του οποίου προβλεπόταν οτι «οι αρχηγοί των μεγάλων θρησκευτικών κοινοτήτων πρέπει να είναι Αλβανοί υπήκοοι, γεννημένοι στην Αλβανία και με μόνιμη διαμονή σε αυτήν τα τελευταία 20 χρόνια», ρύθμιση που στην ουσία απέβλεπε στην απομάκρυνση του Αναστασίου απο τον αρχιεπισκοπικό θρόνο.

Το δεύτερο μεγάλο θέμα που εξακολουθεί να επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων είναι το ζήτημα της λειτουργίας των ελληνικών σχολείων. Το κυριότερο απο τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η ελληνική εκπαίδευση στην Αλβανία είναι η απουσία σχετικού νομοθετικού πλαισίου, με αποτέλεσμα το κενό να καλύπτεται με κυβερνητικές αποφάσεις και διατάγματα, που δίνουν την δυνατότητα στην κυβέρνηση να χειρίζεται το θέμα με πολιτικά και όχι με αυστηρά εκπαιδευτικά κριτήρια.

Το πρώτο απο τα διατάγματα αυτά εκδόθηκε πολύ ενωρίς (Σεπτέμβριος 1991) και προέβλεπε οτι τα μαθήματα στα οκτατάξια σχολεία της ελληνικής μειονότητος θα διδάσκονταν στην ελληνική, ενώ η αλβανική θα διδασκόταν ως ξένη γλώσσα. Ωστόσο, νέο διάταγμα δύο χρόνια αργότερα (13 Σεπτεμβρίου 1993) επανέφερε το καθεστώς που ίσχυε κατά την κομμουνιστική περίοδο: η υλη των μαθημάτων θα διδασκόταν στην ελληνική μόνο στις τέσσερες πρώτες τάξεις των οκτατάξιων σχολείων, ενώ στις υπόλοιπες τάξεις τα μαθήματα θα διδάσκονταν στην αλβανική και η ελληνική θα διδασκόταν ως ξένη γλώσσα.

Τον επόμενο χρόνο, το αλβανικό υπουργικό συμβούλιο επέβαλε ακόμη περισσότερους περιορισμούς στην λειτουργία της μειονοτικής εκπαιδεύσεως, θέτοντας ως προϋπόθεση την ύπαρξη ικανού αριθμού μαθητών (συγκεκριμένα 30), προκειμένου να δοθεί άδεια για νέα σχολεία.

Η ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την εκπαίδευση και οι συνεχείς περιορισμοί που παρεμβάλλονταν στην λειτουργία των κρατικών μειονοτικών σχολείων οδήγησαν το ελληνικό στοιχείο στην ίδρυση φροντιστηρίων αποκλειστικά για την ελληνική γλώσσα.

Παρά τις αρχικές δυσκολίες για την εξασφάλιση αιθουσών και διδασκάλων με επαρκές επιστημονικό επίπεδο, κατά την διάρκεια του σχολικού έτους 1992-1993 λειτούργησαν συνολικά 32 φροντιστήρια με 860 μαθητές και 37 δασκάλους. Τα αποτελέσματα όμως του εγχειρήματος κρίνονται ισχνά, καθώς τα επόμενα χρόνια μεγάλος αριθμός Αλβανών ορθοδόξων και Βορειοηπειρωτών προτίμησαν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε εκπαιδευτήρια της Ελλάδος. Σύμφωνα με ανεπίσημα στοιχεία, το 1995 φοιτούσαν στην Ελλάδα περί τους 20.000 Αλβανοί και Βορειοηπειρώτες μαθητές.

Το θέμα της εκπαιδεύσεως, που αποτελούσε σταθερά σχεδόν αντικείμενο των ελληνοαλβανικών συνομιλιών, τέθηκε για μία ακόμη φορά απο τον Ελληνα υπουργό Εξωτερικών τον Μάρτιο του 1995.

Η προσπάθεια της ελληνικής πλευράς επικεντρώθηκε κυρίως στην κατάργηση των μειονοτικών ζωνών και στο άνοιγμα νέων σχολείων για την ελεύθερη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, όπου υπάρχει ελληνικό στοιχείο για μία ακόμη φορά όμως οι προσδοκίες δεν επαληθεύθηκαν.

Περισσότερο ωστόσο και απο τις αλβανικές μεθοδεύσεις, ο μεγαλύτερος κίνδυνος που φαίνεται να απειλεί την ελληνική εκπαίδευση στην Αλβανία είναι η αραίωση του ελληνικού στοιχείου - το 1990 αριθμούσε περίπου 300.000 ψυχές- που επιτείνεται κατά τρόπο ιδιαίτερα έντονο τα τελευταία χρόνια.

Υπολογίζεται ότι το 1991 φοιτούσαν σε ελληνικά σχολεία των μειονοτικών ζωνών περίπου 9.000 Βορειοηπειρώτες μαθητές. Ο αριθμός αυτός το 1995 φαίνεται να έχει συρρικνωθεί στο 1/3 περίπου, καθώς για οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους (υψηλότερη στάθμη εκπαιδεύσεως κλπ.) πολλοί γονείς προτίμησαν τα σχολεία στην Ελλάδα. Μεγαλύτερη αφαίμαξη υπέστη ο εκτός μειονοτικών ζωνών Ελληνισμός, λόγω κυρίως της αρνήσεως των αλβανικών αρχών να επιτρέψουν την λειτουργία ελληνικών σχολείων στις περιοχές τους. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι το κύμα

φυγής περιλαμβάνει και το αλβανικό στοιχείο που εκπατρίζεται στο εξωτερικό σε αναζήτηση καλύτερης μοίρας.